

УДК 343.431

Марина Василівна ФОМЕНКО,

кандидат юридичних наук,

викладач кафедри кримінального права і кримінології

факультету № 1 (слідства)

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6606-5769>

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЩОДО ТЛУМАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «УРАЗЛИВИЙ СТАН» ОСОБИ

Криміналізація торгівлі людьми у вітчизняному кримінальному законодавстві стала наслідком приєднання України до Конвенції ООН про боротьбу з торгівлею людьми і з експлуатацією проституції третіми особами 1949 року [1]. У преамбулі цієї Конвенції зазначено: «проституція і зло, яке супроводжує її, яким є торгівля людьми, що має на меті проституцію, несумісні з гідністю і цінністю людської особи і загрожують добробуту людини, сім'ї і суспільства» [1]. Наразі, реалізація державної політики з питань протидії торгівлі людьми здійснюється на підставі й інших міжнародних нормативно-правових документів, таких як Конвенція ООН про права дитини (1989 року) [2], Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності (2000 року) [3], Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми (2005 року) [4], тощо. Тому, встановлення кримінальної відповідальності за торгівлю людьми або іншу незаконну угоду щодо людини, зафіксовану у статті 149 КК України, вважається такою, що відповідає чинним міжнародно-правовим зобов'язанням нашої держави, відображає позицію українського законодавця щодо підтримки інших держав-членів конвенцій у запобіганні торгівлі людьми.

За характером структури склад злочину, передбачений ст. 149 КК України, є складним, що передбачає декілька альтернативних суспільно небезпечних діянь: 1) торгівля людьми; 2) здійснення іншої незаконної угоди, об'єктом якої є людина; 3) вербування людини; 4) переміщення людини; 5) переховування людини; 6) передача людини; 7) одержання людини. Для вербування, переміщення, переховування, передачі та одержання людини обов'язковим є спосіб учинення діяння: з використанням обману, шантажу чи уразливого стану особи.

У примітці 2 до ст.ст. 149 та 303 КК України під уразливим станом запропоновано розуміти зумовлений фізичними чи психічними властивостями або зовнішніми обставинами стан особи, який позбавляє або обмежує її здатність усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними, приймати за своєю волею

самостійні рішення, чинити опір насильницьким чи іншим незаконним діям, збіг тяжких особистих, сімейних або інших обставин[5]. Слід відмітити, що уразливий стан – це оціночне поняття та правозастосовна практика неодностайна у його тлумаченні.

Так, вибірковий аналіз судових рішень за 2016-2018 роки свідчить про те, що у багатьох випадках схилення особи до заняття проституцією як однієї із форм сексуальної експлуатації винний використовує так званий «уразливий» стан потерпілої особи. У вирокі суд, як правило, описує такий стан через такі об'єктивні та суб'єктивні обставини, що характеризують умови перебування особи на момент надходження пропозиції займатися сексуальною експлуатацією: відсутність засобів до існування, збіг тяжких сімейних обставин, скрутне матеріальне становище, викликане відсутністю роботи та постійного джерела доходів, наявність на утриманні малолітніх або неповнолітніх дітей, непрацездатних осіб, відсутність належних соціальних, побутових умов проживання сім'ї, морально-вольові якості особи, тощо. При цьому, в одних випадках, для встановлення наявності у особи уразливого стану достатньо встановлення тяжкого матеріального становища, в інших – й інших додаткових обставин [6, 7].

Оскільки законодавець використовує для характеристики уразливого стану термін «обставини» у множині, для його констатації необхідно встановити принаймні дві такі обставини. На наш погляд, уразливість може мати місце і при наявності лише однієї об'єктивної чи суб'єктивної обставини, тобто такої, що ставить потерпілу особу у безвихідну, скрутну ситуацію (наприклад, термінова необхідність великої грошової суми на лікування близької людини, перебування особи на утриманні інших осіб, наявність великої заборгованості, відсутність постійного місця роботи). У той же час, встановлення деяких обставин або їх сукупності не дає підстав говорити про вимушеність на надання згоди щодо заняття проституцією. Такими обставинами може бути відмова від пропозиції працевлаштування у зв'язку з невідгідними умовами та наявність дітей на утриманні, відсутність попередніх спроб особи знайти місце роботи, втрата тимчасового джерела доходу. Саме за таких умов особа не позбавлена можливості поліпшити своє матеріальне становище законним способом, адже тільки при відсутності таких спроб, вона розчарується, зневірюється у покращення майнового благополуччя іншими способами, свобода її волі пригнічується і тоді вже виникає стан уразливості, при якому останньою надією виступає вимушена згода на пропозицію надання сексуальних послуг.

Відповідно до словникового вживання термін «уразливий» – «вразливий» означає дуже чутливий, болючий, який легко й швидко піддається зовнішнім подразненням, сприйнятливий [8].

Отже, такими зовнішніми подразненнями можуть виступати попередні невдалі спроби працевлаштування, перебування особи на

утриманні інших осіб, наявність великої заборгованості, відсутність постійного місця роботи та ін. В усіх інших випадках, не пов'язаних з наявністю тяжкого сімейного, особистого та іншого скрутного положення, що характеризують поведінку особи, уразливий стан відсутній.

Висновок. Не зважаючи за законодавчу дефініцію визначення уразливого стану, він може мати місце і при наявності лише однієї обставини, що у сукупності із психічним впливом винного, пригнічує волю особи, викликає у неї стан незахищенності, зневіру у законні способи поліпшення свого матеріального становища та вимушеність погодження на заняття забороненими видами діяльності.

Список бібліографічних посилань

1. Конвенція ООН про боротьбу з торгівлею людьми і з експлуатацією проституції третіми особами від 02.12.1949 року // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_162 (дата звернення: 30.10.2018).

2. Конвенція ООН про права дитини від 20.11.1989 року // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021 (дата звернення: 30.10.2018).

3. Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 15.11.2000 року // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_791 (дата звернення: 30.10.2018).

4. Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми від 16.05.2005 року // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_858 (дата звернення: 30.10.2018).

5. Кримінальний кодекс України : закон України від 05.04.2001 року № 2341-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 30.10.2018).

6. Вирок Комінтернівського районного суду м. Харкова. Справа № 641/7721/15-к // Єдиний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/64414090> (дата звернення: 30.10.2018).

7. Вирок Глухівського міськрайонного суду Сумської області. Справа № 576/790/17 // Єдиний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/71258147> (дата звернення: 30.10.2018).

8. Уразливий // Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970-1980). URL: <http://sum.in.ua/s/urazlyvyj> (дата звернення: 30.10.2018).

Одержано 01.11.2018